

ЖЕНСКИ ПОКРЕТ

Орган Друштва за Просветивање Жене и Заштиту Њених Права.

Уредник, КАТАРИНА БОГДАНОВИЋ

САДРЖАЈ:

- НА ПОЧЕТКУ ДРУГЕ ГОДИНЕ . . . . . К. Б.
БРАК ИЛИ СЛОБОДНА ЛЈУБАВ . . . . . : Делфа Иванки
ЖЕНЕ ДРЖАВНИ ЧИНОВНИЦИ . . . . . Милева Петровић
ЖЕНЕ АДВОКАТИ У БЕЛГИЈИ . . . . . Н. Д. Пахоруков
ГОВОР НА ЖЕНСКОМ КОНГРЕСУ У
ЖЕНЕВИ . . . . . Жистен Годар
ФЕМИНИЗАМ . . . . . Феликс Гуајо
НАШЕ УЧЕНИЦЕ . . . . . Паулина Лебл-Албала
БЕЛЕШКЕ И НОВОСТИ.
БИБЛИОГРАФИЈА.

БЕОГРАД
Штампарија Савића и Комп. Космајска 16.
1921.

НИЊИЖЕВНИ ОДБОР

Ангелина Видаковић, Делфа Изанић, Зорна
Наснар, Милева Петровић, Паулина Лебл-Албала

ПРЕТПЛАТА:

За целу годину	24.—	динара
На пола године	12.—	„
Поједини бројеви	2.50	„

Администрација налази се у канцеларији Женског Савеза (зграда Министарства Просвете, у дво-ришту). Администратор је у канцеларији свакога радног дана од 2—4; суботом од 4—6 часова. Претплата, рекламације и огласи шаљу се администрацији.

Уредништво налази се у Краљице Наталије улици, 31 (Друга Женска Гимназија). Рукописе и књиге на приказ треба слати уредништу.

Чланови помагачи и добротвори.

Друштво за Просвећивање Жене и Заштиту Њених Права имало је у прошлој години једнога члана са прилогом од
100 динара:

Г-ђу Анђу Милана Живојиновића, трговца
из Сарајева.

НА ПОЧЕТКУ ДРУГЕ ГОДИНЕ

Овим бројем *Женски Покреш* улази у другу годину, и то знатно измењен и проширен, као што се одмах на први поглед види. Он добија сада изглед правога часописа, стиче своје сталне рубрике и обећава хонорар за сваки штампан чланак. Искуство од непуне године дана показало нам је да лист од добровољних прилога не може више живети него само животарити, као и појединац који би доспео дотле да се за његову егзистенцију брину разна филантропска друштва. Једини добровољан прилог и у будуће, то је рад Књижевног Одбора и уредника; али несумњиво је да би и ту све ишло боље када би једна или две особе могле да се посвете само уређивању листа. Овако, ради се када се доспе, и зато *Женски Покреш* обично не излази онда када треба него када може.

Што се тиче администрације, ту смо у почетку имали врло рђавог искуства, и добровољан рад увукао нас је у такав хаос да се једва успело у последње време унети мало реда. Послови администратора, истина, нису тешки, али су спори, одузимају прилично времена и замарају пажњу, те их ни једна чланица наша није хтела свесрдно да прихвати и бесплатно да врши. То се, дакако, не би могло ни захтевати од оних које су тешким животним приликама принуђене да зарађују и поред своје службе, или које су већ одвише заузете у неком другом друштву. Но шта да кажемо за наше имућне жене и девојке без икаквога занимања од кога се живи и често без и једнога вишег циља за који се живи, — чак и без интересовања за рад и борбу оних са којима ће те исте доконе и пасивне жене једнога дана да поделе успех. У многим чему њихово учешће добро

би дошло да су заједно с нама ; али та категорија жена уопште не иде у друштва за рад него у друштва за уживање и разонођење, и такве какве су, оне свуда у животу траже само интересантних и забавних ствари, Све озбиљније и теже примају тек под пресијом, и ако се не мора, онда се, наравно, и неће.

Међутим ако ћемо говорити искрено, ваља признати да ни све оне које су с нама не можемо рачунати у поуздане радне снаге при подели посла. И ово није стога што би их сувише спутавале породичне или професионалне обавезе, него што их мрзи да учине какав јачи напор. Једино што многе наше чланице врше, то је да редовно шаљу претплату и свој члански улог, и да су увек с нама кад год нам се призна ма и најмањи успех. Но чим из публике почну критиковати и проналазити наше мане, одмах те исте чланице дезертирају у табор незадовољника, присвајајући себи право да се љуте што слабо и споро отправљају послове три или четири особе тамо где стварне потребе изискују да их буде тридесет и четрдесет. Било би међутим корисније приближити се раду и ноказати — ако се, то јест, уме — како би ваљало преиначити оно што није добро и убрзати оно што иде споро. Јер лек против мана и застоја није оштра вербална критика и грдња него реагирање радом, и то бољим радом.

Исто важи и за оне особе изван наше организације које нам с времена на време шаљу изјаве негодовања и незадовољства, додајући уз то идеје несумњиво лепе и корисне, али одбијајући да понуде и свију радну снагу. Но ако је до самих идеја и замисли, у томе заиста не оскудевамо ни ми око листа, и не осећамо да су много друкчије и боље те што нам се нуде од ових које већ имамо. Али што би се радо примило и одмах увело у посао, то су нови женски радници, и њих нам треба нарочито сада кад проширујемо лист у разгранаво акцију у Друштву. Као што је познато из једне раније белешке упућене београдским члановима, наши друштвени састанци држе се сваке друге суботе у канцеларији Женског Савеза, и ко би хтео да уз лепе идеје и планове приложи и своју добру вољу за рад, нека нас потражи и биће у свако доба радо примљен,

О сарађивању у листу напомињемо толико да ће се примати сваки добар чланак ако одговара нашим идејама и програму Друштва. Историја женског покрета и његово садашње стање у појединим земљама, то у нашем часопису треба да буде заступљено стално. Загим, што се у овај мах осећа као прека потреба, то је давање оријентације за нове прилике живота, у којима се наша жена тешко сналази или уопште не уме да се снађе. Сувишно је наводити овде сваки случај колебања, недоумице, тумарања и скретања с пута, јер то ће наши сарадници, према приликама, умети да пронађу и сами, и свакако се неће устезати да насупрот предрасудама, традицијама и предубеђењима заступају своје нове идеје и назоре о жени и друштву.

У нашем програму је такође упознавање са друштвеним и политичким приликама и буђење јачег интересовања за јавни живот. На том послу имамо добрих помагача у *Новој Европи, Српском Књижевном Гласнику, Мисли, Друштвеном Животу, Светлости и Југословенској Њиви*, и свака наша жена треба редовно да чита бар један или два од споменутих часописа. Таквим информативним чланицама давање *Женски Покрет* само популарнији облик, под претпоставком да се већина женских читалаца одавде тек први пут обавештава о суштини и важности неких питања и појава у држави и друштву.

Напоследку доносиће наш лист кратке извештаје о женским удружењима и успесима у њихову раду, а водиће рачуна и томе какав је положај жене у јавној служби, на који начин се поступа с њом и како она врши ту своју дужност.

Главне рубрике у листу биле би овим исцрпене; остало зависиће од моментаних потреба и срећне инспирације наших сарадника.

Поред оригиналних чланака, „*Женски Покрет*“ примаће и прераде и преводе, писане ћирилицом и латиницом, — али увек толико читко да их уредник не мора преписивати, као што се већ дешавало. Писци немају права да захтевају рукопис натраг о трошку уредништва, нити да очекују опширне одговоре о томе зашто им рад није био примљен. Треба наиме знати да уређивање листа није главно и једино занимање Књижевног Одбора и у-

редника, да би се на то могло трошити све радно време; а сем тога, *Женски Покреш* има озбиљнију задаћу него да буде лист за литерарне и стилске вежбе амбициозних почетника, којима би уредништво давало упуства за писмени састав. Наши прави сарадници — и мушки и женски — могу, дакле, бити само они који имају шта да кажу и знају већ како ће да кажу; остали, ако би схватили своју дужност и хтели да користе, нека нам шаљу обавештења о женама и женском питању у разним нашим покрајинама и местима, — све то у виду кратких дописа, бележака, саопштења, итд. Тај материјал, ма и невешто изложен, уредништву ће добро доћи као факта и анонимна грађа за прераду у рубрици *Белешке и новости*, или као идеја и мотив за цео један чланак. Такви сарадници нама су, шта више, преко погребни, и то би извесно били наши истински помагачи. *Женски Покреш* постао би тада, бар једним делом својим, израз онога што мисле и раде жене у целој нашој држави, а не би, као у првој години, заступао само један мали број београдских сарадника који пишу на смену, да лист не би остао непопуњен.

x

Овом приликом згодно је сетити се нашега недавног почетка и видети какав нам је био досадашњи успех.

У априлу 1920, *Женски Покреш* изишао је пред читаоце са једним одређеним програмом, који је потпуно одговарао идејама и намерама нашега још сасвим младог Друштва за Просвећивање Жене и Заштиту Њених Права. И како је само Друштво било слабо познато у јавности, а имена првих сарадника за нашу читалачку публику готово сасвим нова, то се збиља није могло одмах рачунати на какав свеопшти одзив. Сем тога, велики трошкови за хартију и штампу исцрпљивали су све наше оскудне финансијске изворе пре но што је прва претплата и почела да стиже, и то је наш иначе тежак почетак чинило још тежим. Лист је, искрено говорећи, био и доста неугледне спољашњости, сарадницима није могао да обећава никакву награду, а читаоцима је ускраћивао задовољство да у њему налазе песама, приповедака, корисних бележака за домаћице и разних сензационих вести. Огуда није чудо што су први бројеви продирали споро и предусретани чак са извесним

неповерењем, тако да су све бригае за одстанак листа и сви послови око сарађивања и експедиције свим својим теретом пали на саме покретаче.

Данас међутим, после непуне године дана, *Женски Покрет* и материјално и иначе изгледа много боље него у почетку. Он има своју одвојену благајну и једну стално намештену особу за експедицију и рачуне; има 1200 претплатника који одговарају својим дужностима, и сем тога извештан број читалаца који га набављају ван претплате, а у погледње време, и међу сарадницима појавило се неколико нових мушких и женских имена. Све то, и ако не изгледа ни много велико ни сјајно, за нашу данашњу средину и прилике ипак нешто значи; а ми верујемо да ће интензивнији рад у листу и јаче интересовање у јавности несумњиво допринети да се на крају друге године постигну још бољи резултати и забележи још какав нов и велики успех.

К. Б.

Претплатници у 1920. години.

У Београду	371
„ Босни и Херцеговини	292
„ старим границама Србије	138
„ Банату и Бачкој	129
„ Хрватској и Славонији	113
„ Црној Гори	66
„ Срему	59
„ Старој Србији и Македонији	23
„ Словеначкој	6
„ Чешкој	1
„ Бечу	1
„ Лондону	1
	<hr/>
	свега 1200

Брак или слободна љубав

У прошлом чланку казали смо да ћемо се вратити на ову тему и на њој се дуже задржати. На ово нас гоне многе појаве у нашем друштву у последње време. Сем њих гони нас и једна велика доза незадовољства животоом, које често

исповедају особе зреле и образоване, које стицајем околности или својом властитом вољом нису од живота добиле оно на што има сваки људски створ права, породицу, те се, донекле оправдано, буне против данашњег стања ствари.

С друге стране, и што је опасније, видимо младе и неискусне особе, незадовољне животом који гледају око себе, а у бризи за својом сопственом срећом; видимо их где јурећи за њом, неразумно и не размишљајући, бацају под ноге цео поредак друштвени, који, далеко од тога да буде савршен, даје ипак нешто, и који је израз жеља, потреба и искуства за више од две хиљаде година људског живота. И у тој превременој, по некад бездушној трци за срећом, доводе своје младе животе у тешке и безизлазне ситуације. Одлазе у анархију, млада и неискусна створења, у уверењу да ће тамо наићи оно велико, савршено, недокучно, које им данашњи поредак друштвени, по њиховом мишљењу, не може да да, и често, на тај начин, окрећући леђа друштву, одричу се и оне релативне среће која ипак постоји и на коју има права сваки човек.

Вреди се зауставити и размислити шта је брак, коме је он потребан, шта је у њему добро и шта није, као и каква су преимућства слободне љубави над браком.

Природи брак није потребан. Она за њега не зна. Брак или слободна љубав, њој је сасвим свеједно, као што јој је свеједно хоће ли човек јести рукама или сребрним посуђем; на животињски начин или ће ту потребу људског живота обући у извесну форму, која једновремено, дајући животу његово, задовољава и извесне услове естетике.

Веза између човека и жене природи није циљ, већ само средство. Циљ је обнављање, плођење, продужење раса људских као и животињских. Чим се дошло до детета, за њу је веза добила консекрацију, и потпуно јој је свеједно је ли дете рођено у браку или изван њега.

Али колико год брак за природу не значи ништа, за друштво људско он је једна од главних база његових. За време од скоро четири хиљаде година, од када историја води рачуна о животу људи, брак је постојао код свију народа свих доба, и свака цивилизација људска наслањала се на њега и освештала важност његову. Утицај његов на живот народа био је од увек тако велики, као што је био

и утицај женског морала. Друштво је напредовало и нација је била снажна само онда кад су жене биле јаке, кад је брак био у целости, кад је породица стајала високо. Од увек су људи, као и данас, волели да живе и својим животом, мимо породицу, и у временима кад су цветале старе културе, знамо да су Александрија, Грчка, Рим и друге земље имали своје славне куртизанке, које су великим делом испуњавале живот многих славних људи. Код њих је било духа, културе, забаве и свега што људима годи. Па ипак, ма како да су оне биле славне, матрона римска оставља их све иза себе, јер је она била та која је, стварајући породицу јаку и часну, стварала једно велико и јако друштво, једну нацију која је имала најлепшу и најснажнију државу на свету. Кад је нестало матрона, кад су бракови ослабели, настао је квареж и расуло и нестало је гордога Рима. То је била судбина и других народа и пре и после.

Иначе, у односу човека спрема жене, брак је друштвена и законска форма, установљена да заштити жену, децу и породицу, а да веже човека, да заузда његове мужјачке и животињске инстинкте. Брак свакако нису створили љубавници већ очеви, да заштите своју децу.

Отуда бива чудно кад чујемо млада женска створења где бацају анатему на брак и проповедају слободну љубав, као да би ова форма везе човека са женом имала у себи нечега вишег и бољег но што има брак. Кад млади људи то проповедају, разумљиво је. Они терају воду на своју воденицу, с циљем да створе себи задовољства докле и колико им се свиди, не узимајући на себе никакве обавезе, готови да одмах чим се осете заморени, без много скрупула, оставе све за собом и пођу даље. То је дакле појмљиво. Али зашто девојкама смета брак? Чега има у слободној љубави што брак не може да да? Каква су преимућства њена над браком? Ко смета младим особама да се у браку исто онако воле као и ван њега? Да ли веза у слободној љубави може на неки начин да заштити љубав и учини да она дуже траје но у браку?

На сва ова и пуно сличних питања добићемо увек одговор *не*.

Слободна љубав има само једно преимућство над браком: да људи, ако виде да је заједнички живот немогућ, могу

пре до раскида да дођу, Ипак не може се рећи да је ово неки нарочити добитак. И брак се даје на легалан и частан начин раскинути, и кад је заједница више немогућа, да свака страна има начина да поново своје гнездо свије. Истина до тога се раскида мало теже долази, пролази се кроз више непријатности, али се ипак до слободе да доћи, и није искључено да човек доцније, у новој заједници, не наиђе на оно што је од прве очекивао. Чак, хладно говорећи, сазнање да се тешко до раскида брака долази, може бити да је у много случајева корисно. Ово не само ради целине породице, ради деце, већ много пута и зато што би и сами супрузи зажалили, не имајући стварних и довољних основа за кидане, већ извршивши исто у тренутној љутњи и незадовољству, као последици бујнијих темперамената или недовољног васпитања, неуздржавања и савлађивања себе сама.

С друге стране, више пута чујемо зреле, поштене и образоване девојке, које су остале неударе и које мучи незадовољено материнство, где се питају с извесним жаљењем, чега би било злога ако би оне као неударе имале једно дете, које би оне волеле, о коме би се старале, дале му своје име, оне га одржале и васпитале и дале друштву једног доброг грађанина.

Жеља је оправдана, и човек с погледом на заједницу не може да је осуди, кад би се до детета могло доћи на неки други начин, купивши га или га поручивши. Али како ово није могуће, како је природа одредила везу између човека и жене да би се до детета дошло, намеће се увек исто питање: зашто не би браком дошле до материнства? Ако се не воли човек помоћу кога се може постати мати, зар није неморална та привремена веза, неморалнија од много не лепих бракова?

Или ако се човек јавља као путник намерник, који је вољан да нас учини мајком, али који у ту заједницу улази привремено и није вољан да веже свој живот с нашим, нити да с нама створи заједничку породицу, зар није за жену понижење да прими ту понуду привремене везе? Многи ће нам можда рећи да и у браку веза није вечна, као и да љубав није увек вечна. То је истина. Али стоји само једно. Онда кад се улази у заједницу, оба партнера, човек и жена, треба да верују да је веза за цео живот и да је у томе тренутку

желе такву, било да у њу улазе из љубави или из заједничких интереса. На тај пут треба поћи у дубоком уверењу да ће се увек, у добру као и у злу, корачати заједно, једно уз друго, ма шта живот донео, ма какве прилике биле. Ако се те вере нема, онда је боље не ићи.

Истина живот после може донети да зажалимо за оним тренутком и да пожелимо растанак и самоћу. То је нешто што није у нашој руци, то је изван нас, и ако нас то не може мимоићи, ми ћемо у томе тренутку радити онако како нас срце и разум буду учили.

Али ако при заснивању заједнице нема те жеље, ако се нема узајамног поверења једнога у друго, као и да ће заједно проведен живот бити добар, пријатан и користан и једној и другој страни, онда у таквој вези нема морала, нема ничега што човека уздиже изнад животиње, и она је у првом реду понижујућа за жену. Ући свесно у такву везу значи враћати се у назад, враћати се у оно доба кад је човечји живот био сличан животињском.

Ма како једна девојка била усамљена, ма колико био јак нагон материнства у ње, ако се нема другог начина да се он задовољи, онда је лепше одрећи се такве среће, абдицирати часно и остати у висинама, макар и сам.

У одрицању има понекад више части но у испуњавању свих својих прохтева, ма како они били легитимни.

У осталом, живот се не састоји само ни из материнства, ни из везе човека са женом. У свету је пуно других лепих и благбродних ствари, и ко на једној страни није био срећан, није искључено да је не нађе на другој. Има њих доста које су жељне материнства, али их је још више који су жељни мајке. Стицајем околности упућени су једни на друге, и природа је, можда, удесила тако да се у даном тренутку ова створења жељна среће и љубави сретну и испуне једни другима самоћу топлином и пријатељством. И ово су јаки елементи живота, заслужују нашу пажњу више но што ми хоћемо да верујемо, и грешни смо и спрам себе и спрам других ако их одбацимо.

Међутим намећу се и нехотице питања: зашто брак није увек леп; зашто он многима који нису у њему изазива осећања одвратности, те су готови да га без дугог размисљања негирају; зашто многи људи остају нежењени, и зашто, тога ради, многе девојке остају неударе?

Ма како дуго о овоме размишљали, одговор на сва ова питања је увек један и увек исти. Неједнак морал код људи и жена су узрок свима недаћама и свима злима.

У заједницу, ма како она идеално била склопљена, најчешће и најобичније улазе два створа, као два партнера чији интереси имају да се идентификују за цео живот, не само из разних средина, неједнаког васпитања, образовања, карактера и темперамента, што би се све некако и дало изгладити и временом уједначити; али улазе у заједницу два створа неједнаких погледа на најважније ствари живота, на морал, и апсолутно неједнаке прошлости, и према томе неједнаких жеља и потреба за будући живот. У томе лежи све зло живота и људи. Човек и жена, крај свега што несрећу осећају и од ње трпе, стоје пред тим злом немоћни, и кад се год реч о томе поведе, изгледају као да су им се везале и руке и мозак. Девојка, ма како била еманципована и образована, ма како се рано или касно удала, ма колико да је своју младост лепо проживела или не, улази у живот увек свежа, неистрошена, пуна жеља и тежњи да ће јој нови живот дати нешто што она не зна, али што очекује с правом; једноставна је и проста и очекује много од свога друга.

Човек, на против, улази у живот с једном целом прошлосту. По приликама какве данас владају, није се ни чудити. Маги роди двоје деце, мушко и женско. Од првог дана рођења поклања им исту пажњу и подједнако им се радује. На исти начин их купа, повија, храни, негује и одгаја до извесног броја година. А тада, у колико више отвара очи над женским дететом и пази куда иде, шта ради, с ким се дружи, какве тенденције показује, и према томе одређује правац васпитања, над поступцима мушког детета почиње веома рано да затвара очи; све ређе да га пита куда иде и одакле долази, док се не дође догле да се са својим мушким дететом више и не разговара на шта он употребљује своје слободно време, какве су његове забаве, кад је весео ради чега је весео, и кад је тужан, ради чега је тужан. Идеале наших кћери познајемо барем донекле; наших синова, сем у погледу каријере и позива у животу, готово никад. И нехотице, још од раног детињства, допуштамо да живот наших мушкараце може ићи и у страну, ако га то само не доводи до пренебрегавања школе или посла који ради и да не до-

води до сувише хучних историја. Још при првим опоменама, чујемо мајке где женску децу коре са: девојкама се то не приличи, не доликује, што значи да се полази одатле, да је мушкарцима допуштено. Не један пут видели смо где се простији свет зарадује кад мушко дете почне да псује, док би женскоме за то опалили шамар. Једног угледног, интелигентног старог господина нашег чули смо где вели: „Више волим да ме син удари, но да ме ћерка пољуби“, и ако су му подједнако ваљани синови и кћери.

И тако од ране младости родитељи, а нарочито маги, показују на разне начине мушкарцу да су њему многе ствари допуштене, које женска деца не смеју да чине; да његов живот не мора да буде отворена књига; прећутно му се даје на знање да може многе ствари да чини, само на пажљив начин, да не би себе довео у клопку и у безизлазну ситуацију.

И у тим принципима васпитан дечко тешко улази у живот, и своју енергију и младост наштедимиче троши на све, јер има тврдо уверење да му је, као мушкарцу, све и допуштено.

И почиње паклена игра. Свуда иде, све хоће, за свачим жуди. Његове су жеље теже и неостварљивије но кад дете месец тражи и плаче што му га не дамо, или се заvara кад му пружимо огледало.

И у колико више трчи за животом, на сваком кораку оставља помало од себе. Жури се и иде све даље и даље, док не постане путник намерник, који ће на сваком прозору закуцати, са свих извора напити се воде, на свима се ватрама огрејати, без обзира је ли то његово место или није. Најзад изгуби осећање потребе за миром и редом, за правим и краћим путевима, креће се вечно по сенци и странпутицама, престане да осећа замор, нити да се после одмора и мира радује новом кретању.

И тако све више губи од своје једноставности, од свеже, лепе и младе душе, навикава се на компромисе, док често не постане човек који би се ужаснуо и од помисли да у нужди узме једно туђе перце, а не задрхће ни онда кад обрће и на зло учи жену свога најбољег друга и пријатеља, ако му се иста само свиђа. Не учини то само онда ако га она одбије; иначе његове скрупеле ретко га задржавају.

У колико више живи и троши се, тежња за новим развија се све више, стрпљења је све мање, и најзад постаје и Дон Жуан и Дон Кихот једновремено. Постаје једно комплексно створење, које је изгубило укус за прсте и здраве ствари. Наличи на оне гурмане, који су једући много и комплицирана јестива тако покварили стомак и укус, да су неспособни да примају обичну и једноставну храну људску.

И тако кад су га излупали сви ветри, све буре и таласи, као олупан брод долази у пристаниште, и жељан мира, улази у брак.

У почетку, новина и мирно задовољство годе му. Његова млада и проста жена мирише му мирисом пољског цвећа.

Али мир и задовољство не трају дуго, сукоб је близу. Млада жена хоће у мужу и браку да нађе остварење свих својих идеала. Она у њему хоће и љубавника и друга и пријатеља. Хтела би у браку да наиђе на живот, а он у њему тражи одмор. Она улази свежа и одморна, он греживео и ороноу. За њу има да отпочне нешто што за њега свршава. За њу је брак цео живот, за њега само једна епизода.

Прво време, које претходи судару, она очекује, тражи, пита се када ће отпочети оно о чему је она у току свега девојаштва сневала. Он, он се постепено мори једноликошћу и миром новог живота, необично му је без странпутица и компликација, почиње му бивати досадна његова једноставна жена, потребна му је промена, јер, најзад, ма ко била његова жена, она не може да му да ни близу ону импресију коју он има укупно од свих жена које је познавао. И у колико је она чистија и свежија, у толико је њему досадније, а њој теже.

У таквим приликама, кад деца дођу одмах, права је срећа. Сукоб не бива тако тежак. А после, сваки дан се полако сарањује по једна нада, умире жена и љубавница, а рађа се мајка, и једног дана се тек осети да се престало живети за себе, својим животом, да су срећа и добро деце цео живот мајчин, и да њој лично живот нема више шта да да. И то је још најсрећнији излаз.

Али кад нема материнства и кад дође време да јој се отворе очи и пукне јој сва истина, онда настаје тренугак кад у њој све проговори: срце, памег, васпитање, темперамент, наслеђена добра или рђава крв. Једне, сматрајући да

имају права на срећу, полазе да је траже даље, не бирајући увек путеве. Друге, повуку се у себе, закопају све своје идеале и ходају стерилне по свету, сматрајући да кад њима живот није ништа дао, не дугују ни оне њему ништа.

Ових других је мање но оних првих. Али, истину говорећи, нису симпатичне ни једне ни друге, и тога ради брак многим поштеним особама бива антипатичан, наличи на тамницу, и ако он, сам по себи, није ни једном од тих зала крив. На све то, из истих разлога, наилази се и у слободној љубави, само што се тамо лакше, с мање болова и непријатности, долази до раскида.

Ради свега тога намеће нам се рад, велики и смишљен, систематски рад, а не неред и анархија. Кад би у осећању потребе за једнаким моралом и жене пошле истим путем којим иду људи, живот би постао пакао. И овако у њему нема много добра; онако би био неподношљив, и човечанство би остало без и једне примене лепога и доброга, морало би пропасти. Човечанство болује, грпи и страда због недовољног морала. Али кад би и друга половина његова пошла истим путем, значило би лечити га на један немогући и варварски начин. У питањима болести морала, као и при болести тела, револуцијом се не да ништа постићи. Ту је једини успешан и ако спор начин рада само помоћу еволуције.

Силажење и другога пола с правог пута, у страну, значило би исто као кад бисмо рањавом човеку састругали све месо и мишиће, у очекивању да му израсте друго здравије ткиво. Резултат би био смрт у најстрашнијим мукама. Не то, то је рђав начин, зао пут, он не води добру. Ране се видају споро, полако, потребно је времена и стрпљења, лечити их споља мелемима и превојима, а пићем лекова лечити злу крв, частити је, учинити је добром, која ће помоћи да ране зарашћују бољим ткивом. За све то треба времена и прегалаштва.

Крај свега што човечанство страда и што већина то осећа и види, из неке нечувене индоленције, нико се од људи не диже, не тражи да се промени с досадашњим начином живота. Напротив, они су први да дочекају осмесима и подсмесима оне које би желеле људству бољу срећу.

Када би било могуће приредити једну монструозну изложбу и на једну огромну висораван извести све болеснике

из свих лудница и санаторијума; довести из свих бања и лечилишта све кљасте и богаљасте; све људе с једним као замрзлим оком; с узетим ногама или рукама; све оне мале мученике у гипсу увезане; рахитичне, туберкулозне, скрофулозне; отворити све гробове малишана који су од грехова својих отаца пре времена отишли на онај свет; довести из свих и јазбина и палата оне мученице и жртве рода људског; довести све болесне, усплахирене и хистеричне, све оне беднице и беднике којима је дата у наслеђе зла крв, — зајаукало би и заплакало цело човечанство. Тада би се могло довикнути људима: ово зло, које је опште, од кога трпе, само на разне начине, и жена и човек и дете, производ је реда и друштвеног поретка који сте ви створили. То је ваше друштво. Ми смо њим незадовољне, и с разлогом, и хоћемо да покушамо да створимо боље и срећније друштво.

Да, то ново и боље друштво од нашег, треба да буде идеал који ће светлети пред нама. Циљ је и сувише висок а да за постигнуће његово не буде потребно много борбе, много рада и много високог морала.

Само, за нашу борбу нећемо се запајати никаквим секташтвом, никаквом мржњом ни спрам људи, ни спрам свега што живи. Напротив, кретаће нас љубав спрам целог рода људског, а идеал биће живот, срећа и здравље душевно и физичко сваког створа људског.

Да се до тога дође, служићемо се свима средствима која нам стоје на расположењу.

У првом реду стараћемо се да створимо јаку и морално здраву жену. За данас не можемо казати, на жалост, да постоји наш женски морал. Т. ј. има га, чаршијског морала, жена с чистим телом, али не постоји још ни код жена високи истински морал.

У свакој од нас још живи вековна робиња, жена ситних харемских особина. Ми претпостављамо добити ма шта, не одрећи се свега, кад се не може добити оно на што бисмо имале права. Ми се задовољавамо људима таквим какви су. Њихово неверство, несталност и лакомисленост нас не пеку, ако њима нисмо оштећене ми. Нас боли само ако је оно извршено спрам нас или спрам наше кћери и сестре. А напротив, кад људи изврше неверство и друге ружне ствари због нас, не само да великодушно склапамо очи пред тим

већ нам то изазива извесну гордост, као што је горда и радосна харемска жена кад је преотела мужа од свога ортака, т. ј. од друге жене из истог харема.

Ни једну жену која је, некад у најтежим приликама, само мало отишла у страну, ми не само што се не старамо да је вратимо у друштво, да је рехабилитујемо, већ као јато гавранова слетимо на њу и своје тврде и оштре кљунове заривамо у срце њено, док и сва добра крв не излије се из њега и несрећница не падне онесвешћена у блато, из кога никад више неће изаћи. То радимо да не бисмо упрљале своје поштење, а предајемо себе и своје кћери на цео живот људима за којима стоји често пуно тешких дела.

У најбољем случају, кад смо најпоштеније, ми затварамо очи пред прошлошћу човека с којим смо решене живот да проведемо; бацамо густу копрену преко свега да не бисмо изгубиле илузију; старамо се ни једно писмо његово да не отворимо, и да не бисмо дошле до разочарења, да бисмо своју срећу и мир сачувале, ми вољно живимо цео век крај њега затворених очију, бежећи и страхујући стално од истине.

С овако скученом и ропском душом, нећемо моћи ништа да постигнемо. Морамо се старати у првом реду да створимо нову жену, бољу и моралнију но што смо ми. Та нова жена неће бити она која ће имати петоро деце од пет разних отаца. Не, тим путем по хиљаду пута не.

Нова жена имаће цео целцат неокрњен морал, и ако као таква не успе да нађе човека достојног ње, са којим ће створити здраву и честиту породицу, она ће се одрећи тога задовољства и у великој људској породици наћи ће ма једну душу на коју ће пренети сву своју лепоту, и њен живот неће бити неплодан.

И тако полако, у току деценија, векова можда, створиће се нова васпитачица човечанства, и та ће створити новог човека и нове законе који ће боље регулисати живот људски. Не треба да очајавамо, доћи ће дан, ма како он био далеко; и кад од нас ни пепела неће више бити, кад ће честит, здрав, и млад човек женити се исто таквом девојком и изродити здраву и чисту децу и живети простим и једноставним животом, у свој лепоти здравља моралног и телесног.

И ако је остварење идеала коме тежимо тако далеко, бескрајно далеко, да ни ми, ни наша деца нећемо ништа од

свега тога видети и доживети, не треба да нас та даљина заустави на лепоме путу на коме смо се нашле и по коме хоћемо да идемо. Треба да знамо да апостоли немају права на срећу. Они не раде ништа за себе, њихов рад припада будућим генерацијама. И у колико је победа даље, у толико је борба часнија за оне који неће победу доживети, ма како она била малог обима или чиновска.

И ми ћемо, заједно с песником, оставити онима који ће доћи, поруку;

„Где ја стадох — ти ћеш поћи!

„Што не могох — ти ћеш моћи!

„Куд ја нисам — ти ћеш доћи!

„Што ја почех — ти продужи!

„Још смо дужни — ти одужи!“

Делфа Ив. Иванића

Жене државни чиновници

Пре кратког времена изашла је у неким дневним листовима белешка да су све дактилографкиње Уставотворне Скупштине отпуштене, а на њихово место доведени дактилографи.

Друштво за Заштиту Женских Права, које прати сваки догађај међу женама чиновницима и у заштиту њихових права ступа у акцију, не колико му његове силе допуштају него у колико је то могуће баш због пасивности тих заинтересованих жена, узело је у дискусију ове вести. Изгледало је и сувише дрско отпустити све дактилографкиње одједанпут, а помало и смешно довести на тако лак посао људе који би се по својој мушкој снази могли корисно преузети за теже послове у држави.

Управа Женског Савеза, у коме би све жене требало да гледају ако не једну малу заштиту, а оно бар гаранцију да ће у будуће жени бити много боље но данас, заинтересовала се такође овим питањем.

Једна од чланица Управе Савеза отишла је у Конституанту, по својој личној иницијативи, и донеле ова саопштења.

отпуштена је само једна дактилографкиња, јер је ухваћена у скандалозној афери са, како смо прво били обавештени, једним народним послаником, а накнадно смо добили обавештење да је то био неки сарадник новина. Како је та цела ствар текла, о томе ће најбоље знати колегинице дотичне дактилографкиње. Ми бисмо поводом тога хтели обратити пажњу на једну чињеницу и да подвучемо њене последице.

Има жена које место квалификација да добију државну службу и рада, да се на томе положају одрже, употребљавају своје тело.

Исто тако има људи који свој високи положај злоупотребљавају, да би добили за своје најниже прохтеве жене, дајући им, на штету државе и друштва, места и класе.

Свака жена има право на љубав, то је потреба њенога срца, душе и физиса. Али ниједна жена не сме оно што је у животу најлепше, љубав, да употреби као средство за задовољавање ниских прохтева у човеку и као капитал за свој опстанак у друштву. Те су жене највећи непријатељи женског питања. Њихови саучесници, људи, отварају мушко питање у томе погледу.

Свака жена, засебно, за погрешке ове врсте лично је одговорна, али све жене у маси за то нису криве. Јер се женама увек говорило да умни рад за њихову малу памет није, да свако просвећивање и посвећивање жене у социјалне, моралне и сексуалне проблеме јесте опасност, не само за њих, но и за друштво. Код нас, као и на страни, после рата један велики број жена, због поремећаја друштвених класа, морао је да ступи у јавне и канцелариске послове. Те су жене ушле у посао младе, или по годинама или по искуству. И у место да у свакоме колеги нађу друга и пријатеља, у свакоме шефу, началнику, објективног оцењивача свога рада и идејног подстрекача, у свакоме министру гаранцију својих грађанских права, у свакоме народном посланику заштитника јавнога и правнога морала, у свакоме новинару васпитача јавнога мњења и адвоката истинскога рада, оне у много случајева, на жалост, баш у овим личностима имају највеће непријатеље.

Зато, ако се за ове неискусне жене може рећи: ко је без греха нека се на њих баци каменом, никаквога оправдања, ни извињења, нема за људе који злоупотребљавају

свој положај да их срозају у блато, па онда изричу казну над њима и отпуштају их.

Али, крајње је време да жена постане свесна не само своје вредности него и величине и лепоте своје љубави. Лепа жена ремек дело је природе, њена љубав људима даје и утеху, и подстрек, и највеће блаженство на земљи.

Људи се хвастају да само њима припада заслуга за прогрес човечанства. Нека би чак и тако било. Али пут ка прогресу, доношењу великих и хладних истина био је не само тежак, него и језовит. И на томе језовитом путу никад човек не би могао истрајати, да га љубав женина није загревала.

Зато свака жена која љубав продаје, или за новац, или за државну службу, греша према себи, у исто време профанише љубав; а човек, ако ту љубав купује, компромитује прогрес човечанства.

Дужност је просвећених жена да развију и подигну тај култ према великој, истинској, правој љубави.

У вези са овим отпуштањем дактилографкиња јесу гласови о редуцирању чиновника. По вестима и белешкама у новинама види се да су жене немогуће у надлештвима где раде, другим речима, да би већину требало отпустити. Разуме се, не може се као озбиљно узети писање неколицине људи, али се мора обратити пажња, јер је то пут којим већина мисли да треба при редуцирању ићи. Нема спора да ће се у сваком надлештву редуцирати прво жене, и то баш оне које највише раде и најмање протекције имају.

Дужност нам је да женама и на то скренемо пажњу, а њихова потреба изизкује да увиде како нам је спас једино у развијеној свести за одбрану наших живота, а та свест тражи што чешћи контакт и што јачу заједницу свију запослених жена. Јер појединачно жене могу добити неке мале па и веће уступке од људи, али кад се одузима једно право, узима се свима укупно, одузимање то погађа најјаче баш оне које највише вреде. — А за доказ томе служи најбоље она жалосна, стидна и фамозна одлука — неки веле само предлог — да се укази више не дају женама, да се, чак шта више, пониште и они већ дати.

Нужно је дакле да жене устану у одбрану свога права. Јер нису криве жене које су добиле указ, што су господа министри, при давању указних звања, испустили из вида једну „ситницу“: које жене уопште имају право на указ. Мало чудновато изгледа како влада брзо признаје и одмах исправља своје погрешке кад су жене у питању, док међу тим има началника министарства са четири разреда гимназије. Још ниједном од министара није пало на памет да те указе поништи. Веле, влада се мало залетела, па је многим женама дала указ; она, додуше, тај обичај има, види се по томе што у министарству за социјалну полигику инспекторишу четрдесет и седам инспектора, али то још не значи да само женама не треба више давати указа.

Ако је да се поништавају укази и редуцира чиновништво, нека се то у принципу ради без обзира на пол, према раду и према квалификацијама,

Варају се сви који мисле да се жене могу на тај начин третирати. Кад су оне употребиле своју памет и све своје силе да извојују једно право, неће допустити да им се ово суспендује. Оне су готове да употребе сва легална и илегална средства. То је њихова дужност и њихово право.

Милева Петровић.

Жене адвокати у Белгији

Прошле године, 1920, 2 марта, поднесен је белгијском парламенту пројекат закона о допуштењу женама — докторима права вршити адвокатску праксу.

Интересантни су мотиви овог законопројекта, који су наведени од стране референта Централног Одбора Парламента, г. Mabille'a.

Показавши да су због тешких материјалних прилика многе жене приморане да зарађују ван куће и да статистика показује да су већ више од 30% радника жене, референт наводи да се за последње године нарочито повећао број жена које врше либералне професије.

Благодарећи могућности да посећују више школе, жене данас врше такве дужности на које је мушкарац од вајкада полагао искључиво право.

Има већ велики број жена чиновника, рачуновођа, секретара, стенографа, учитеља, апотекара, лекара, глумаца, архитекта, инжењера, и т. д. Зашто пак забрањивати жени вршење адвокатских послова?

Или ова адвокатска професија тражи за себе неке нарочите мушке осојине? И зашто жена, која може да постане лекар, мора се одрећи права на адвокатуру?

У истини, каква је нелогичност! Жена свршава правни факултет, ствара канцеларију, врши свој посао и даје правне савете својим клијентима, а међутим она нема права да се појављује пред судом и јавно брани интересе својих поверилаца!

Она може да постане, тако рећи, собни адвокат, — о већем пак положају не сме ни сањати!

*

Аналишући даље саму садржину законопројекта, референт се зауставља на неким питањима која поставља закон грађански и сам живот.

Прво питање: Ако удата жена изрази жељу да постане адвокат, — како треба поступати у овоме случају?

Ово питање постаје због тога што чл. 2 Владиног пројекта предвиђа у овоме случају одобрење од стране мужа. А ова је клаузула уведена у законопројекат услед тога што чл. 213. Грађанског Закона вели: „Муж је дужан да штити жену, а жена је дужна да буде послушна мужу“.

С друге пак стране, и чл. 9 Трговачког Закона наглашује да „жена не може вршити јавни трговачки посао без пристанка свога мужа.“

Не може бити иначе ни у случају ако би удата жена изразила жељу да врши адвокатске послове.

Но ту се појављује друго питање: Жена је изразила своју жељу, а муж не даје свој пристанак.

Може ли се жена у овоме случају обратити судији (*juge de paix*) и тражити одобрење од њега, — аналогно случају предвиђеном §. 29. Закона о уговору о раду. (*Contract du travail*)?

И ако може, — шта ће она радити када муж, у пркос решењу судије, почиње да паралише ово решење, које је донето противу његове воље?

Нашто у овоме случају решење судије? И даље, припада ли судији право, без обзира на опозицију мужа, — одредити њој и патрона, код кога ће вршити свој правнички посао?

Сва ова питања у толико су комплицирана и везана са општим грађанским правом, а нарочито породичним правом, што до његове кардиналне реформе не може бити ни речи о њиховом решењу у позитивном смислу. Стога је комисија и унела у законопројекат клаузулу, да удата жена може вршити адвокатску праксу, само добивши на то пристанак мужа или јасно тражени или прећутни? На случај, пак, ако би муж, из ма којих разлога, доцније одузео раније издату дозволу, жена има право жалити се суду, који може, претходно саслушавши мужа, или потврдити раније одобрење има га одбацити.

Шта се пак тиче случаја када муж одсуствује или је неурачунљив, а породица налаже обавезу издржавања, жена може вршити праксу и без ичијег одобрења.

*

Ми смо нарочито навели све разлоге и противуразлоге референта Г. Mabille'a, да бисмо показали како широко схвата Централна Секција Белгијскога Парламента сву важност овог законопројекта; како брижљиво разматра све препреке које може жена срести на путу вршења праксе, и како се стара пречистити са њима.

Наглашујући у мотивима законопројекта да је ова зависност жене од мужа остатак старог права, које је надахнуто идејом инфериорности жене, бацало њу под вечито туторство како у односу личности, тако и у односу имовине, референт вели да је ново право прогласило већ да нема више ни привилегисаних ни потчињених, да данас већ постоји равноправност у погледу уживања грађанских права, и да § 8. грађ. закона вели да сваки Белгијанац ужива сва грађанска права: — дакле и жена је равноправна са човеком.

Референт је убеђен да ће законопројекат наићи на опште одобравање парламента и да је његово изгласање готово већ осигурано.

Срећни су Белгијанци када су они, једва залечивши тешке ране са бојишта, могли приступити решавању великих проблема садашњости.

А ми? Можемо ли ми с нашим турским погледима на жену и помислити на оваква схватања социјалних проблема и на сличне законопројекте?

Николај Д. Пахоруков.

Говор Жистена Годара, изасланика Француске владе, на Конгресу феминисткиња у Женеви.

Француско Удружење за женско изборно право већ има лепих победа. Са својим многобројним групама оно је развило корисну пропаганду. Његови извештаји о свима питањима феминистичког програма падају у сваком погледу у очи. После велике борбе ово Удружење добило је у посланичкој комори активно и пасивно право избора, без икаквог ограничења. Сад оно опсађује Сенат и тврдо рачуна на скору предају ове јаке тврђаве.

Али последњи успех надмаша све остале.

Удружење је захтевало од француске владе да она буде заступљена на овом конгресу. Влада се пожурила да то прихвати и замолила Удружење да јој назначи изасланика.

И ако је Удружење могло наћи у свом одбору угледна имена, оно је предложило мене. И зато сам ја овде, једино мушко биће, званични делегат, манифестујући већ самим својим присуством у вашој средини колико је његова земља заостала. Ја то отворено признајем и надам се да ћу из ваших дебата црпсти још више доказа и оснажити уверење које већ имам, тако да ћу кад се вратим умети сваком да објасним да Француска неће моћи још дуго одрицати женама што траже у име права и правде.

Поверивши ми да је заступам, влада француске републике хтела је показати да су њене симпатије за женско изборно право задобивене, као и за све што помаже и до-

води до триумфа достојанство и напредак породице, величину отаџбине и светски мир.

Ова је симпатија стална, јер је влада изабрала за свога представника председника парламентарне групе за женска права, човека који познаје иницијативе, мисли и вољу многобројних посланика који ту групу сачињавају. Та је симпатија стварна, јер сам ја послан да вас о њој уверим, и зато вам проричем да ће француски изасланик на вашем будућем конгресу бити једна од оних жена, којима ће толико жељена реформа дати заслужено место. Сви кругови у Француској пратиће наш рад дан по дан. Ваше одлуке биће примљене са озбиљношћу. Многе, увучене тешким догађајима последњих година у рад на прогресу, требаће обавестити и помоћи да се одлучно и једном за свагда уклоне предрасуде и површни докази како би се дошло до велике, јасне и прсте истине.

Ти људи нису овде да могу видети и разумети развој вашег програма и значај у многим земљама добивених резултата благодарећи женском изборном закону.

Они неће моћи да чују ваше дискусије у којима ће се на практичан начин прегресати многи предлози и појавити многе идеје прожете свеопштим интересом.

Пошто на њих неће, дакле, утицати привлачне и поштене појединости ваших седница и ваших јавних скупова, то треба да оде њима једна језгровита порука, која ће их морати задобити и коју ће учврстити Конгрес. Сви знају, па чак и ваши противници, да данас има још и сувише закона који жени дају потчињени положај; даље, да је развитак индустрије отео жену од њене куће, да је њен рад мање плаћен и да ви тражите да се једном престане са правном и социјалном неједнакошћу, од које жена толико пати.

Сви знају да улазак вас жена у јаван живот тежи да наметне градовима и народу хигијену, моралност, борбу против отрова као што је алкохол, и бичева као што је туберкулоза и друге још горе заразе, и да ћете се ви у вашем политичком раду увек руководити физичким и моралним здрављем, интелигенцијом, дејом будућношћу, у којој лежи и цела будућност једног народа.

Али данашњица вас приморава да се одлучите на нешто ново.

Рат је умножио опустошавања. Реците да ви нећете рат. Реците да ће зато ваш напор у сарадњи и утицати на судбину ваше земље тако да се избегне рушење домова и брутална смрт омладине.

Ја подсећам на рат из скорашње француске историје, у коме је она показала сву своју племенитост и понос, рат, то опасно зло човечанства; рат чије кризе руше све што је оно створило велико и лепо, и што је његова врлина и срчаност.

Друштво Народа сада се конституише. Главни му је задатак да одржи мир помоћу кооперација народа, који су пристали на овај уговор:

Да приме извесне обавезе да неће прибегавати рату.

Да јавно одржавају међународне односе основане на правди и части.

Да се строго придржавају прописа међународног права признатих у будуће као правила за држање влада.

„Да се потруде да правда завлада и да скрупулозно поштују све обавезе уговора између организованих народа.“

Све жене треба ватрено да приђу овим принципима. И ја мислим, кад би се сутра дознало да је ваш конгрес свечано прокламовао да жене хоће, као творци живота, да цивилизација буде заштићена од ратних удара, велико уздање у политичку улогу жене раширило би се у целом свету.

С француског превела

Олга Гавриловић

Феминизам

Нека се не очекује од нас потпуна историја феминизма и његова напретка, нити дефиниција разних схватања и теорија феминистичких. Довољно је напоменути само да феминизам може бити интегралан, то јест да обухвата потпуну еманципацију жене, и делимичан; а може ићи и до отворене мржње према човеку, што је већ изузетна појава.

У Француској, ни најсмелије феминисткиње не иду догле. Међутим, док једне траже право гласа и закониту једнакост жене, друге се задовољавају тражењем само мало

више правде и одређеније помоћи за оне које раде, једнакост награде, плаћен одмор за жене у порођају. Срамота је да у земљи као што је наша, чији број народа опада, сиромашне мајке нису збринуте ни заштићене од беде. Јер није више време да се шегачи са феминизмом. Данас славна Мопасанова новела о скупу феминисткиња не би одговарала истини. Свакојако, извесне занесенице са ревандикацијама жена служе иронији. Али сви циљеви, чак и најоправданији, имају своје врсте пророка, а пророци нису смешни. Доцније, кад се дође до тражених рефорама, заборављају се стари сарказми.

Признајем да никад нисам разумео исмевања упућена феминизму. Истина је да има две врсте исмевања: она која су упућена нечему што је ниже, и она која су упућена ономе што је више но брига о свакидашњем животу. Јер жене до данас нису тражиле ништа што је ниско и гадно. Разуме се да овде не мешамо са феминизмом извесне анархистичке прохтеве ситних жена, срећних да оправдају своје погрешке крупним речима.

Жене нису ништа тражиле што не би ишло у прилог срећнијем друштву. Оне су тражиле реформе у корист немоћних, за дете, за оне које раде, за оне које су старе, остављене или болесне.

Оне су тражиле да мајка породице може да слободно располаже својом платом, коју често диже и тражи муж, већи пријатељ винарског трговца но свог огњишта. Оне су устајале против тираније закона, који је сматрају за туђинку, а у исти мах јој намећу ланце туторства и терет одговорности. У северним земљама, где су оне биле позване да узму учешћа у законским ослобођењима, оне су гласале у великим мерама против алкохолизма, коцке и нехигијенских прилика. Свуда су их видели готове да бране огњиште и расу.

У осталом, хтело се или не хтело, факта су ту: клубови, феминистичка удружења, женски универзитети, који пре једног века нису ни постојали, а сада се развили на један невероватан начин. Јер сем жена, мајки и младих девојака, чији је живот довољно испуњен дужностима огњишта, не треба заборавити хиљаде жена које трпе самоћу, које су поносите, поштене и интелигентне. Има и таквих које

су због потребе издржавања одвојене од својих родитеља, својих пријатеља, и које су приморане, да би зарађивале хлеб насушни, да живе у неком забаченом кутку, далеко од места где су рођене. А има их, најзад, и таквих, чији је интелект и васпитање изнад средине у којој морају да живе.

За све њих, женски клубови и удружења не само да су склоништа но и утеха.

У Сједињеним Државама има више од 8000 удружења искључиво женских. У Енглеској 3.500; у Француској, 1508; у Аустрији, 470; у Енглеским Индијама, 340; у Италији, 215; у Канади, 186; у Шведској, 110; у Холандији, 105, у Швајцарској 96; у Новом Селанду 42; у Данској, 30; у Норвешкој 27; у Русији, 20; у Шпанији, 16; Бразилији, 3; Републици Аргентини, 7.

Навели смо цифре да бисмо показали какав су прогрес извршиле феминискиње.

(L. Felix-Faure Goyau)

С француског превела
А. Р. Одавић.

Наше ученице

— Одломак из студије „Наш женски Подмладак“ —

Пре рата, међу ученицама виших разреда наших средњих школа могла су се јасно уочити два типа: тип ученице и тип даме.

Ученица је било нешто мање од дама. Оне су биле и из имућнијих и из сиромашнијих кућа. Облачиле су се обично у угасито плаве „матроске“ хаљине, а црне кецеље с рукавима носиле су све до матуре. Њина коса, увек зглађена, била је уплетена у две витице око главе. Одлазиле су из школе кућама само споредним улицама, а шетале су или Милошевом улицом или по Топчидерском Брду. Оне су училе редовно сваку лекцију, држале су уредно своје свеске, увијале их у танку ружичасту или плаву хартију, читале много, знале многе лирске песме на изуст, плакале с Иговим „Јадницима“, и водиле брижљиво списак прочитаних књига.

Одлазиле су у позориште на класичне комаде, најрадије кад би се пре њих одржала каква конференција, и седеле су једна до друге у својим скромним седиштима у партеру, усхићене игром главне трагичне јунакиње. Спремне наставнице биле су им идеал, неспремне и лење наставнице биле су им досадне и будиле у њима жаљење. Од ових ученица су постајале истакнуте јавне раднице — ако су бил даровите или бар савесне раднице на које се могло ослонити увек с уверењем да ће сваки посао исправно радити.

Тип даме се налазио махом међу ученицама из имућнијих кућа, а ако би која сиромашнија девојчица желела да се ту уврсти, та је готово увек убрзо пропадала. Те дамице лепо намештене, брижљиво очешљане, седеле су у школи у последњим клупама, да би биле што даље од наставничких очију. У школу су ишле по жељи својих родитеља, да би стекле „васпитање“, али су бежале често с часова, плашиле се много наставница, и покушавале да се својом тобожњом „збуњеношћу“ извуку из незнања. Виђале су се на улицама, по Калимегдану, по ложама у позоришту како испод ока траже своје удвараче. Најпријатнија забава била им је „жур“, а најлепши дан у години Свети Сава, због игранке приређиване у школској дворани, кад су се могле наиграти до миле воље, пошто им је, иначе, похађање забава било забрањено. Њин идеал био је — питомац Војне Академије.

Тако је било некад. Данас, после европског рата изменило се цело друштво, па се изменио и ученички тип. Поред ранијих типова ученице и даме, јавља се савремен, нов тип — критичар.

Критичари су махом оне ученице које су лење и да уче и да се много намештају. Аљкаво обучене, оне су махом на улици, на коју су биле упућене у току рата услед затварања школа. Ту су се оне упознале са својим друговима некад и много старијима од себе, који су често „друштвени реформатори“. Незадовољне садашњим стањем, те ученице све критикују. Наставници, ти „недостојни ауторитети“, ништа не знају, школа је рђава, програми су застарели. Кад се већ мора проћи кроз ту бедну школу, ради оне гвусне дипломе, треба гледати да се кроз њу прође што лакше, са што мање труда. Оне налазе да су њиним другарицама видици скучени, душе ситне, те покушавају да их

„продрмају“ обелодањујући им истину у очи, при чему понекад увреде дубоко нежну осетљивост девојачку. Ти критичари виде и у себи недостатке, али, наравно, мање но код осталих, и, у свом критицизму и детерминизму, нашле су им узрока: корупцију данашњег друштва. Све што у њима не ваља јесте кривица друштва, а оне саме не могу код себе ништа да измене док се друштво не измени. Тај тип је најопаснији међу нашом школском омладином, и могао би се поправити једино кад би се отргнуо утицају улице и натерао на озбиљан рад.

И ако се и сад јавља стари, предратни тип ученице и даме, они су притрпели знатне измене; неке од својих старих особина су изгубили, неке нове су стекли. Тип даме је остао преставник оног што је у женама вечито женско *éternel féminin* — преставних удешавања, жеље за допадањем. Само, код данашњих дама осећа се мало већа префињеност укуса у облачењу, и већа обест и раскалашност у понашању. Те девојке не иду, као пре, у школу да стекну „васпитање“, него да згодним именом ученице прикрију свој више или мање лакомислен живот. А сам закон ишао им је на руку да нису морале имати других квалификација да остану ученице виших разреда — до извештан број година. Уз то бољивост наставница према деци „која су толико трпела за време рата“ помаже им и даље да пролазе кроз школу не радећи ништа. Те ученице, набељених лица, нарумењених усана, вештачки наковрцане косе, углачаних ноктију, јесу срамота данашње наше средње школе. Оне су представнице свих најгорих женских порока: површности, неозбиљности, жудње за променом, разузданости. Њих ћете видети свагда на корзу, окружене групом млађе господе, по свима биоскопима с пикантним програмом, на свима игранкама, где су оне виртуози у „ван-степу“ и „фокс-троту“. Пошто сад није тешко ићи с времена на време и у школу, оне то чине, али би врло радо то своје ђачко име замениле титулом госпође. Само, идеал им је такође измењен; то није више сиромашан академац, него богат трговац с аутомобилом.

Ученица које доиста заслужују то име има сад много мање него пре рата. И оне су се измениле. Нису више тако скромне и уредне у свима ситницама као некадашње ученице. Али та су деца преживела Европски рат, и познала су

живот, који су, озбиљне по својој природи, озбиљно и схватиле. Оне уче вредно, али некако трезвено, без заноса. Радије читају прозу но стихове, више социологију но белетристику, похађају чешће политичка, социолошка и научна предавања но књижевне конференције и позориште. Бачку дружињу не сматрају више за вежбаоницу у лепом писању и критиковању, него као школу у којој се поучавају како се испуњују друштвене обавезе. Свесне су да им је дужност да доцније не буду само мајке, него и корисни и активни чланови друштва. Због таквих ученица школа има разлога да постоји, оне су нам утеха за остале њине вршњакиње које се толико разликују од њих, и, имајући њих пред очима, ми не губимо наду да ће данашње друштво поћи путем напретка.

Паулина Лебл-Албала.

Белешке

Социјални течај за жене у Сарајеву.

Сарајевско Друштво за Просвећивање Жене и Заштиту Њених Права објавило је пре кратког времена читав низ јавних предавања о предметима у главном сличним онима који су и у програму нашега београдског Социјалног Течаја. Предавачи су већином мушки, а од женских учествују Др. Стака Бокоњић и Јованка Чубриловић.

Нама је пријатно забележити ову вест из Сарајева, јер у томе видимо знак да се наша женска удружења почињу јаче интересовати за друштвене науке и јавни живот, што ће им свакако отворити очи и пробудити свест да са много више енергије иступе и за сва своја права.

Социјални течај за жене у Новом Саду.

Коло Напредних Жена узело је иницијативу да се у Новом Саду одрже исти циклуси предавања који су и у програму Социјалног Течаја у Београду. Рад је започео још 23 децембра прошле године и од тада предавања се држе редовно сваке среде. Колико је велико интересовање за овај

Социјални Течај, види се најбоље по томе што је пространа сала у Матици Српској увек дупке пуна, а слушаоци су готово само жене.

Женски покрет у Бањалуци.

Недавно је основано у Бањалуци *Друштво за Просвећивање Жене и Заштиту Њених Права*, са истим програмом какав је и у Београду и Сарајеву. У пракси, међутим, Друштво прилагођава свој рад локалним приликама, и у заједници са Добротворном Женском Задругом успешно се бави просвећивањем и културним подизањем тамошњих жена. — Пре кратког времена отворена је у Бањалуци *Школа за домаћице* за девојке из места и околине; затим је основан недељни течај за девојчице које су свршиле само основну школу, са циљем да се упуте у читање добрих књига и да им се даду основни појмови о дужностима у друштву. — У заједници са члановима бањалучког *Друштва за Народно Просвећивање* приредиће женска удружења и циклус јавних предавања из друштвених наука и морала, пошто се међу образованим и школованим женама у Бањалуци показује велико интересовање за такве теме.

Вреди нарочито истаћи да се племенске и верске разлике међу женским члановима тамошњих удружења потпуно губе у заједничком раду, да се са истом љубави и поверењем прилази Муслиманки, Хрватици, Српкињи и Јеврејки; и да се у истој заједници и пред истим циљем налазе како оне из средине вароши тако и оне са периферије што једва умеју да читају и пишу. Свака према својим способностима и средствима тежи да се просвети и научи, а налази за то усрдне потпоре код оних које више знају и даље виде, и којима је јасно да без просвећене и напредне жене не може бити ни просвећеног и напредног друштва.

Женски слушаоци на Универзитету у Београду.

Београдски Универзитет, отворивши своје учионице и семинаре после рата, примио је читаву бујицу младе генерације, која је, спречена годинама да се ода науци, навалила у једном лепом и симпатичном налету да свој осетни губитак надокнади. Никада старо „Капетан -- Мишино Здравије“ није сањало да ће се на његовим степеницама тискати свакога дана преко седам хиљада слушалаца.

Ипак, оно што је најзанимљивије у овом трку за науком, јесте живо учествовање девојака и њино такмичење с мушким. Док је пре рата број женских слушалаца на Универзитету био мали, никад није премашао, чак ни последње године, број од 200, дотле сад видимо крупне и за нас врло радосне цифре које означавају изванредан напредак у похађању нашег највишег просветног завода од стране женског света.

По статистици коју смо једва могли набавити из секретаријата нашег универзитета, и која је, на жалост, непотпуна, видимо да се девојке још увек одају најрадије позиву за који имају и највише способности — наставничком, пошто је на филозофском факултету број женских слушалаца највећи, скоро исти колико и мушких. Тако у јесен 1919 г. уписало се на филозофију 446 мушких и 397 женских, идућег, пак, семестра 619 мушких према 578 женских.

Потом долази правни факултет. Одмах по ослобођењу, с пролећа 1919 г. на права је пријављено 708 мушких и 86 женских. Што је карактеристично, број женских слушалаца стално опада. Другог семестра (јесен 1919. г.) било је 841 мушких и 82 женске, док трећег семестра, (пролеће 1920.) на 551 мушког слушаоца долазе само 62 студенткиње.

На техничком факултету статистика је понајмање сређена. Тамо је уписано сад од прилике 1000 мушких и само 90 женских. Као што се види, сразмерно је технички факултет најслабије посећиван од наших девојака.

Што се тиче новоотворених факултета: медицине и агрономског, подаци од њих нису нам познати. Збиља нас чуди зашто наш Универзитет не стиже још никако да објави статистику која би за све била врло занимљива.

Из историје феминизма.

Први предак феминизма био је можда писац књиге „Благо Женског Града“— „Trésor de la Cité des Dames“— која је објављена још 1497 у Паризу. Кћи једног астролога из Болоње, која је више волела Француску од своје отаџбине, Кристина од Пизе, удата у 15 години, а удовица у 25, видела се претрпана процесима, и успела је да победи униженост саме жене у друштву. У учењу је налазила утехе својој лошој срећи, и њој дугујемо први покушај феминизма.

— 1622, Marie le Jars de Gournau, усвојеница Монтења, публиковала је: „О једнакости полова“— „De l'Egalité des Sexes“— 1673, један доктор на Сорбони, по имену de Labarre, написао је један духовит и победнички панегирик о жени.

Имали би још да се наведу револуционарни феминисти M-me Roland и Olympe de Gouges.

Но феминизам је растао нарочито са покретом идеја које су претходиле револуцији 1848. Кроз облаке философије Сен-Симона и утопије Кабеа ваљало би потражити прве знаке озбиљне пажње према жени. Године 1847. Кабе је штампао једну од најинтересантнијих брошура, „Жена, њена несрећна судбина у садашњем друштву, њена срећа у заједници.“

Пошто је оцртао све неправде од којих жена пати, Кабе износи и обичај да се дају мирази, обичај за који он налази да је бедан. Најзад дао нам је једну живу слику о ситуацији жене у заједници.

Жалосно је да многи после њега, одобравајући његове идеје, нису имали ни исто поштовање ни исти смисао за правичност према жени.

По француском,

А. Р. О.

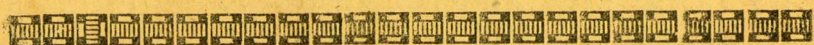
Женска иницијатива у Америци.

Домаћице из Бруклина (предграђе Њујорка) упутиле су Конгресу једну представку, тражећи да жене неударе и оне које немају деце а нису запослене, помажу трипут у недељи онима које су оптерећене многим децом. Без те помоћи, каже се у представци, мајке које су извршиле своју дужност према отаџбини дајући јој потомство, неће бити у стању подизати породицу као пре рата, а због скупоће живота.

Жена на престолу.

И код нас у Европи било је жена које су седеле на престолу, пошто им је династички закон о наслеђу давао на то права. Али интересантно је чути да у Средњој Индији постоји држава у којој може да влада само жена. Прича се за данашњу кнегињу у тој држави да врло добро води јавне послове своје земље и да се чак брине за просвећивање и васпитање својих поданика, што није случај ни са сваким европским владарем. Ово је опет један доказ против тврђења да жена нема смисла за политику и јавни живот.

Књиге које уредништво препоручује својим читаоцима
(Издање С. Б. Цвијановића, Београд.

Херберт Спенсер, *О васпитању* (ново издање). — Цена
10 динара.

Рибо, *Болести воље* (ново издање). — 7·50.

Жил Пајо, *Васпитање воље* (ново издање — 10 дин.

Елен Кеј, *Љубав и етика*. — 3 дин.

Витсон, *Иницијатива и смелост*. — 3 дин.

Г. Ле Бон, *Психологија гомила* (ново издање). — 10. дин.

Ферстер, *Државно грађанско заснивање*. — 7·50.

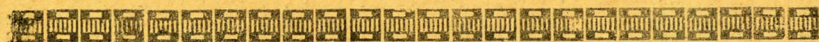
Издавачка књижара И. Ђ. Ђурђевића, Сарајево :

Исидора Секулић-Стремница, *Из прошлости*. — 8 дин.

Милица Јанковић, *Чекање*. — 7 дин.

Магилда Серао, *Цвет страсти*. — 5 дин.

Мацини, *Дужност човекове*. — 2·40 дин.

ИЗДАВАЧКА КЊИЖАРА
С. Б. ЦВИЈАНОВИЋА
У БЕОГРАДУ.

КЊИЖЕВНОСТ И УМЕТНОСТ

Алманах српских и хрвас. приповедача	Д. 10.—
Видовдан, Албум Ивана Мештровића	3.—
Граховац, Живот и смрт Нестора Жучног	2·50
Ђорђевић, О српским женама	1·50
Зрнић, Српске ђачке дружине	3.—
Јовановић, Слоб. Љубомир Недић	5.—
Поповић, Огледи из Књижев. и Уметности	15.—
Поповић, Умно радништво	1·50
Српкиња, њезин живот и рад. (илустровано)	10.—

КЊИГЕ ЗА ДЕЦУ

Најлепше Приче за Омладину (повез.)	7·50
Одабране Приповетке за младеж (повез.)	10.—
Поповић, Четник (повезано)	7·50
Позоришне Игре (за омладину)	3.—
Чика Јова—Змај, Српској Омладини	5.—
Чика Јова—Змај, Младој Србадији	3.—

